

---

Катина Димитрова / Katina Dimitrova

„ПАРТНЬОРСТВО ЗА МИР„ В КРАЯ НА ХХ В. –  
НОВ СМИСЪЛ В ПРОМЕНЕНАТА РЕАЛНОСТ

*„Partnership for Peace“ at the End of the Twentieth  
Century – A New Sense in the Changed Reality*

**Summary:** The basises of the program „Partnership for Peace” are democratic principles that underpin the Alliance. The aim of the program is to increase stability, to reduce threats to peace and to strengthen security relationships between individual Euro-Atlantic partners and NATO, as well as among the partner countries themselves.

Activities offered by the line of the program, touch virtually every field of NATO activity, including work related to defense, defense reform, defense policy and planning, civil-military relations, training, military cooperation and exercises, civil emergency planning and response to disasters, cooperation on science and ecology. With a variety of tools, mechanisms have been established over the years in order to support cooperation, combining policies, programs, action plans and arrangements.

At the end of XX century values raised by the program adopt new dimensions of the new changed reality. The events on the territory of the former Yugoslavia are indicative of the failure of a number of peacemaking and peace-keeping initiatives of the North Atlantic partners and leave purposes only „on paper”. The results are completely different.

**Key words:** „Partnership for peace”, Yugoslavia, disintegration, new reality, cooperation, partnership.

Скоро след края на Студената война ЕС обръща поглед към бившите социалистически страни и разбира се, това е оправдано. Европа цели развитието на европейската интеграция и приобщаването на балканските страни към европейското семейство. С времето обаче става ясно, че държавите на Балканите се различават освен идеологически, но и по степен на развитие от западноевропейските. Тежка е социално-икономическата ситуация в тези страни, което води след себе си до нарастване на напрежението (особено когато тези процеси са стимулирани отвън), което резултира до военни сблъсъци и човешки жертви. Тази ситуация налага ответна реакция от международната общност, включваща хуманитарна и икономическа помощ и насърчаване на сформирването на демократични политически структури.

Разпадането на Югославия довежда до четири войни за периода 1991–1999 г., до много човешки жертви, бежанска вълна, прекроява политическата карта и създава нови държави.

Изхождайки от резултатите и развитието на събитията в една от най-кървавите картини от разпадането на Югославия, а именно Босна и Херцеговина в периода 1991–1995 г., можем да направим редица изводи. В този период се утвърждава лидерската роля на НАТО в системата на европейска сигурност. Тезата за особения отговор на блока пред световната общност за предотвратяване на заплахите за сигурността и стабилността в Европа става основна при създаването през 1994 г., програма „Партньорство за мир“, като се преизглежда военното сътрудничество на НАТО с 24-те европейски държави и бившите съветски републики от Закавказието и Централна Азия, невяващи се членове на организациите.

Подписаното Дейтънско споразумение способства да се минимизира ролята на ООН в международните дела и да се пренесе центърът на тежестта към урегулиране на кризата към страната на НАТО. Съгласно установените договорености Съвета за сигурност на ООН предлага приемането на резолюция<sup>1</sup>, разрешаваща на страните членки и регионалните организации да създадат многонационални Военни сили по изпълнението на Договора, които трябва да заменят Силите на Организацията на обединените нации по охрана<sup>2</sup>. В състава на новите военни сили влизат сухопътни, въздушни и морски подразделения на страните членки на НАТО и държавите нечленки на НАТО, чиято дейност в Босна и Херцеговина е да обезпечат спазването на настоящия договор. Тези сили нямат ограничение на свободното придвижване по цялата територия на Босна и Херцеговина.

След Дейтънското споразумение от 1995 г. и прекратяването на военния конфликт в Босна и Херцеговина, се създават условия за започването на процес на постепенно съживяване на политическата структура, подновяване на загубени икономически и други отношения. Сега е моментът да се предвидят мерки в сферата на сигурността, което да укрепи взаимното доверие и стабилността на региона.

За това съдейства инициативата „Партньорство за мир“<sup>3</sup>, в която вземат участие повечето балкански страни. „Партньорство за мир“ е важна инициатива, въведена от НАТО на срещата на високо ниво на Северноатлантическия съвет през януари 1994 г. в Брюксел. Тя е програма за практическо двустранно сътрудничество между отделните евроатлантически страни партньори и НАТО, благодарение на която партньорите могат да развиват самостоятелни отношения с НАТО и самостоятелно да определят приоритетните направления на сътрудничеството си. В основата на програмата е придържането към демократичните принципи, на които стъпва и Северноатлантическият съюз, а цел на програмата е повишаване на стабилността, намаляване опасността за мира и укрепване на отношенията в сферата на сигурността между отделните евроатлантически партньори и НАТО, а също така и в средите на самите страни-партньори.

Мероприятията, предлагани по линия на „Партньорство за мир“, засягат практически всяка област на действие на НАТО, включително областта, свър-

зана с отбраната, военната реформа, отбранителна политика и планиране, гражданско-военни отношения, учебно-образователна подготовка, военно сътрудничество и учения, гражданско планиране и реагиране на бедствия и катастрофи, сътрудничество в областта на науката и екологията.

Сътрудничеството между всяка от евроатлантическите страни-партньори и НАТО се създава на индивидуална основа, в зависимост от потребностите на всяка от страните, като всяко от участващите правителства само избира в каква степен и с какви темпове ще се реализира това сътрудничество и партньорство с НАТО. „Партньорството е израз на общото убеждение, че стабилността и сигурността в евроатлантическата зона могат да бъдат постигнати само чрез сътрудничество и съвместни действия. Защитата на фундаменталните човешки свободи, опазването на свободата, законността и мира чрез демокрация са общи основополагащи ценности на Партньорството.“<sup>4</sup>

Изграждането на партньорството включва диалог и толерантност между участниците, като някои от тях доскоро са членували в противникови лагери, уреждащи помежду си териториални, икономически и други спорове. Общата цел – да се намери работещ механизъм по отношение на сигурността, значително улеснява комуникацията между страните участнички.

През 1997 г. започва да действа Евро-атлантическият съвет за партньорство (ЕАСП)<sup>5</sup>, който прокарва път към по-широки и резултатни партньорски отношения. Решението от 1997 г. отразява стремежа да се развие постигнатото и да се създаде форум в областта на сигурността, която да разшири и увеличи възможностите за реализиране на партньорството на практика. Този нов форум трябва да е огледало на пълното многообразие на отношенията между партньорите в „Партньорство за мир“ и по време на мироопазващата операция в Босна и Херцеговина, в която през 1996 г. 14 партньорски контингентата вземат участие заедно със съюзниците.

Ролята на програмата е още повече засилена, чрез по-голямо участие на партньорските страни в процеса на вземане на решения и планиране на дейности и операции. Учредяването на ЕАСП разширява параметрите на партньорството, което първоначално е разработено, за да привлече държавите от бившия Варшавски договор, така че да бъде приемливо и за западноевропейските страни извън Алианса. ЕАСП цели постигане на сътрудничество в области като регулиране на кризи и мироопазващи операции, регионални проблеми, контрол над въоръженията и забрана за разпространение на оръжия за масово унищожение, международния тероризъм, въпроси, свързани с отбраната, като планиране и формиране на бюджета, политика и стратегия, планиране на мероприятия по гражданска защита, подготовка и реагиране при стихийни бедствия, катастрофи и аварии, сътрудничество в областта на въоръженията, ядрената безопасност, цивилно-военна координация при управление на въздушно движение, сътрудничество в областта на науката и др.<sup>6</sup>

Регламентът на ЕАСП се характеризира със значителна гъвкавост. Той позволява в зависимост от темата на обсъждане заседанията да са с участието на всички съюзници и партньори или да са в рамките на по-малки работни групи.

Регулярните месечни срещи се провеждат на ниво посланици, а годишните на ниво министри на външните работи, министри на отбраната и началник-генерални щабове на страните. При извънредна ситуация се свикват и срещи на върха.

Същността на партньорството на многонационално ниво изисква постоянни консултации и съвместни дейности, които да постигнат доверие и развитие в цялата евроатлантическа зона. Цели се да се изгради действащо взаимодействие между отделните партньорски страни и НАТО, съобразено, разбира се, с техните условия и нужди.

За времето на съществуването си тази програма постига значителна част от поставените си предварителни цели. В нея влизат балканските страни, които все още преодоляват проблемите от миналото си. Някои от страните-участнички са все още в процес на изграждане на отбранителните си системи и структури, но други имат какво да предложат като подготовка и съдействие при осъществяване на операции.

През 1999 г. към Алианса се присъединяват Чехия, Унгария, Полша, а през 2004 г. България, Естония, Латвия, Литва, Румъния, Словакия и Словения<sup>7</sup>.

Босна и Херцеговина и Сърбия и Черна гора също заявяват готовност за участие в програмата „Партньорство за мир“ и в ЕАСП.

След подписването на Дейтънското мирно споразумение като приоритет, който СРЮ си поставя, е възстановяването на загубените контакти и подновяване на икономическите връзки както със страните членки на ЕС, така и с държавите от региона. Югославия ясно показва, че желае добри отношения с ЕС, но по отношение на НАТО и инициативата „Партньорство за мир“ югославското правителство е с противоречащо мнение. Партията Нова демокрация начело със своя водач Душан Михайлович още през 1994 г. поставя за дискуссия въпроса за евентуално включване на страната в тази инициатива. Тъй като пет съседни на СРЮ страни участват, това не е напълно невъзможно и дори югославският президент не отхвърля категорично тази възможност.

СРЮ не взема участие и в Срещата на министрите на отбраната от Югоизточна Европа, проведена в София през 1997 г., тъй като не е член на инициативата „Партньорство за мир“. Стремещът към изолация на югославската страна води единствено и само да увеличаване на рисковете от нова ескалация на напрежението, което застрашава балканската и европейската стабилност.

В Черна гора възниква въпросът за п-в Превлака. В едно от предизборните си интервюта министър-председателят на Черна гора Ф. Вуянович заявява, че в случай на обявяване на независимост на Черна гора, бързо и лесно ще бъде договорено с Хърватия неговото съвместно използване с турис-

тическа цел. Пределно ясно е, че в условията на широкото присъствие на НАТО на Балканите, независимо от принадлежността на полуострова, освен за туристически цели той ще се използва и за военни. Това ще спомогне за присъединяването на Черна гора към „Партньорство за мир“, което е от стратегическа важност според съветника на министър-председателя по военни въпроси “ Радосав Мартинович.

НАТО е готов за участие на тези страни в програмата, но преди всичко те трябва да изпълнят условията за това. За да вземат участие, тези страни трябва да окажат пълно сътрудничество с Международния наказателен трибунал за бивша Югославия и по-специално задържане на главните заподозрени за извършване на военни престъпления Радован Караджич и Ратко Младич<sup>8</sup>. НАТО отказва подкрепа, отбранителната реформа в Босна и Херцеговина. Провежда и курсове за офицери и цивилни лица от Сърбия и Черна гора за запознаване със структурата и функциите на Алианса, методи за управление на кризи и мироопазващи операции.

Програмата „Партньорство за мир“ цели да укрепи стабилността и да намали заплахите за мира, както и да постигне тясно сътрудничество в областта на сигурността. Правно-нормативната база на програмата се определя от Рамков документ, който фиксира ангажиментите на всеки от партньорите. Всяка партньорска държава поема политически задължения, за да опази демократичното общество, спазвайки принципите на международното право, стриктно изпълнявайки Устава на ООН, Всеобщата декларация за правата на човека, Заключителния акт от Хелзинки и международните договори за разоръжаване и контрол над въоръженията, въздържане от заплахата със сила или нейното прилагане срещу други държави, ненарушаване на границите и уреждане на спорове от каквото и да е естество по мирен начин<sup>9</sup>. Държавите-партньори поемат ангажимент и за повишаване прозрачността на планирането и бюджета на националната отбрана, осигуряване на демократичен контрол върху въоръжените сили, както и за увеличаването на военните способности за участие в мироопазващи и хуманитарни операции на НАТО. Също така в Рамковия документ се посочва, че всяка страна е длъжна да проведе консултации с всяка партньорска страна, в случай че тя самата чувства заплахата за своята сигурност, политическа независимост или териториална цялост<sup>10</sup>. Албания и БЮРМ прилагат този механизъм по време на кризата в Косово.

Всяка страна избира своите индивидуални дейности и ги предлага на съюзниците в Документ за представяне. Съгласно него съгласувано с НАТО се разработва Индивидуална програма за партньорство<sup>11</sup>.

Страните партньори изиграват важна роля в ръководените от НАТО миротворчески операции на Балканите. Участието на страните партньори в тези операции, освен че повишава сигурността, дава възможност на военните кадри да натрупат опит във взаимодействието със съюзните сили. Това до голяма степен разтоварва НАТО при разпределяне на бойните задачи. Участието на

страни партньори измества фокуса от лидерската позиция на САЩ и „подчертава“ международния характер на консенсуса и разбира се, е фактор за урегулирането на кризите.

След подписването на Дейтънското мирно споразумение на 14 декември 1995 г., с мандат на Съвета за сигурност на ООН в Босна и Херцеговина са разгърнати сили за прилагане на мирното споразумение (АЙФОР), които следят за изпълнението на военната част от споразумението. В АЙФОР вземат участие контингенти на 14 партньорски страни. Целите на проведената военна мисия са спиране на бойните действия, разделяне на войските на две – Федерация Босна и Херцеговина и Република Сръбска, и гарантиране на взаимно и мирно предаване на териториите съгласно споразумението.

През декември 1996 г. войските на АЙФОР са заменени от Сили за стабилизирание ЕСФОР<sup>12</sup>. Целта на тази мисия е недопускане на повторно ескалиране на напрежението и възобновяване на бойните действия, да съдейства за нормализиране на обстановката, за ускоряване на мирния процес. ЕСФОР трябва да помага на неправителствените организации, привлечени от международната общност, да оказват помощ при изграждането на траен мир в страната<sup>13</sup>. Мироопазващите войски трябва да помагат на бежанците да се завърнат по родните си места, както и да съдействат за провеждането на реформа на въоръжените сили в Босна и Херцеговина. Първоначално броят на миротворците е 60 хил. войници, но с подобряването на ситуацията те постепенно намаляват, като през 2004 г. вече е 7 хил. души.

Операцията под ръководството на НАТО приключва в края на 2004 г., когато отговорността за поддържане на мира в Босна и Херцеговина е предадена на ЕС. Ангажиментите на НАТО спрямо Босна и Херцеговина обаче не приключват. НАТО запазва дейността си там, но я насочва към подпомагане на босненските власти в провеждането на военната реформа и подготовка на страната за членство в програмата „Партньорство за мир“. Щабквартирата на НАТО също така се занимава с антитерористична и разузнавателна дейност и борба с престъпността.

След бомбардировките над Югославия от 1999 г. и принуждаването на Милошевич да приеме условията на международната общност и да изтегли сръбските войски от Косово, тяхното място е заето от мироопазващи сили на НАТО. През юни 1999 г. с мандат от ООН в областта са въведени Силите за Косово “КФОР<sup>14</sup>. Мисията им цели предотвратяване на нови въоръжени сблъсъци, както и създаване на сигурност и подпомагане на дейността на международните хуманитарни организации и на Временната административна мисия на ООН в Косово.

В самото начало численият състав на мисията на КФОР в Косово е около 43 хил. войници. С времето броят им намалява, като през 2004 г. техният брой е 18 хил., в състав от повечето страни членки на НАТО, девет партньорски държави и две страни извън НАТО – Аржентина и Мароко<sup>15</sup>.

Силите на КФОР, подпомагайки дейността на Временната административна мисия на ООН в Косово, създават постепенно „обстановка на сигурност“ в Косово, където с помощ от международните организации се строи демократично общество. Възстановяването на гражданските обекти е налице, което говори за стабилизиране на обстановката. Тъй като периодично обаче се наблюдава ескалация на напрежението в областта, присъствието на военни сили продължава да е необходимо.

Въпреки продължаващите инциденти, като цяло обстановката в Косово през 2000 г. се характеризира с относителна стабилност. Международните умиротворителни сили КФОР изпълняват сравнително ефективно функциите си по поддържане на реда и сигурността в областта, както и по отношение на контрола по границите на Косово със Сърбия, Република Македония и Албания<sup>16</sup>.

С цел ограничаване на трансграничните инциденти в Южна Сърбия КФОР предприема серия от обиски и арести сред албанската общност в района на Доброшин- Гниляне. На 31 юли 2000 г. КФОР въвежда допълнителни мерки за сигурност, включващи учестяване на патрулите, въздушно разузнаване, ограничаване свободата на придвижване в граничната зона и т.н.<sup>17</sup>

В областта функционира Смесена административна структура<sup>18</sup>, която обхваща 20 департамента и която е основен орган за институционализиран междуетнически диалог в Косово.

Към 2000 г. дейността на международната общност е насочена основно към подготовката на избори за местни органи на властта през октомври същата година.

В Косово функционират международни полицейски сили, както и местни полицейски структури. Патрулирането е в смесени екипи в пет района – Прищина, Призрен, Печ, Косовска Митровица и Гниляне.

Създава се Евroatлантическият координационен център за реагиране при бедствия, чиято основна цел е борба с природните и техногенните бедствия, аварии и катастрофи, но през 1998 г. по време на кризата в Косово, която освен всичко друго има и хуманитарен характер, този център е натоварен да подпомага организирането на помощ за бежанците<sup>19</sup>.

Координационният център започва да действа веднага след своето създаване в началото на юни 1998 г., когато Върховният комисариат на ООН за бежанците се нуждае от помощ за транспортиране на 165 тона спешна хуманитарна помощ за бежанците в Албания<sup>20</sup>. В следващите месеци, когато кризата се разраства, между двете институции се изгражда стабилно и силна връзка на взаимодействие и помощ.

Центърът изпълнява ролята на координиращо звено за обмен на информация и координиране на действията при оказване на исканата помощ. Изпращат се медикаменти и медицинско оборудване, телекомуникационно оборудване, облекло и обувки, палатки и др. Центърът отговаря и за помощите, които пристигат от страни, които не са със статут на партньори. Например Израел подsigурява напълно оборудвана полева болница, заедно с медицински персонал.

Обединените арабски емирства изпращат помощ за ремонт на летището в гр. Кукеш, Североизточна Албания. За транспортирането и разпределението на хуманитарната помощ са подсигурени самолети и хеликоптери.

Евроатлантическият координационен център за реагиране при бедствия действа и като посредник между другите организации на НАТО и извън него, от името на двете държави, които поемат най-голямата част от бежанската вълна от албанци, а именно Албания и БЮРМ.

„Сега, когато отбелязваме десетата годишнина, един поглед назад свидетелства за успехите. Евроатлантическото партньорство бе катализатор на вътрешните преобразования и на едно международно сътрудничество в областта на сигурността, които в исторически план са безпрецедентни по своя мащаб. НАТО винаги се е намирал в центъра на този напредък. А Партньорството зае централно място в дейността на НАТО. То служи на съюзниците. То служи на партньорите. То служи на демокрацията и мира.” Това заявява Генералният секретар на НАТО Яп де Хооп Схефер, отбелязвайки 10-годишния юбилей на програмата „Партньорство за мир“ в речта си на заседанието на Евроатлантическия съвет за партньорство на 14 януари 2004 г.<sup>21</sup>

„Гръбнакът“ на европейската сигурност и стабилност обаче винаги са бил отношенията на НАТО с Русия. Решението за присъединяване на Русия към „Партньорство за мир“ се взема още през 1994 г., а подписването на основополагащият акт между НАТО и Русия за взаимни отношения, сътрудничество и сигурност се състои на 27 май 1997 г. в Париж. Създава се Постоянен съместен съвет, в който се обсъждат широк кръг политически и военни въпроси<sup>22</sup>.

Разразилата се криза в Косово през 1999 г. поставя на изпитание отношенията между НАТО и Русия. По време на бомбардировките над Югославия сътрудничеството в рамките на „Партньорство за мир“ е замразено. След първите удари на НАТО Белград съобщава за ранени цивилни и жертви<sup>23</sup>. Това предизвиква 50-минутен телефонен разговор между Клинтън и Елцин. Русия се обявява против действията на НАТО в Югославия, спира сътрудничеството си по програмата „Партньорство за мир“ и смесения съвет Русия – НАТО<sup>24</sup>.

Отношенията са подновени едва през следващата година, когато генералният секретар на НАТО подновява сътрудничеството с Москва извън контекста на кризата в Косово.

Страните членки на НАТО задълбочават сътрудничеството си с Русия в редица области. По отношение на борбата с тероризма се цели укрепване на сътрудничеството чрез изработване на обща оценка на заплахите, застрашаващи северноатлантическия регион, с акцент например върху заплахи за въоръжените сили на Русия и тези на държавите от Алианса.

По отношение на управлението на кризи се цели засилване на сътрудничеството и обменът на информация относно операции по поддържане на мира, включително чрез диалог и консултации и сътрудничество относно положението на Балканите, чрез сработване на националните контингенти по поддържане



на мира и чрез реализиране на инициативи за съвместни учения и развитие на обща концепция за съвместни операции на НАТО и Русия за поддържане на мира<sup>25</sup>.

Отношенията между НАТО и съюзниците и партньорите продължават да се разширяват и задълбочават, а значението им по отношение на съвместните дейности срещу заплахите за сигурността с времето само се увеличават. Поддържането на тези отношения ще се осъществява в среда на взаимноизгодно сътрудничество и цели да допринесе за укрепването на международната сигурност. Новите заплахи и подходи разкриват и нови области за взаимодействие. Никая страна или организация не съумява сама да се справя с проблемите, а и ангажиментите ѝ по международните споразумения и договори за членство не ѝ позволяват това, поради което перспективата е сътрудничеството с партньорските държави да остане важен приоритет. По-нататъшното усъвършенстване на механизмите за координиране на съвместните действия продължава да гарантира очакваните ефективни резултати.

### БЕЛЕЖКИ/NOTES

<sup>1</sup> **Барышев, А.** Разрушение Югославии и Организация Объединенных Наций. Москва, 2007, с. 26.

<sup>2</sup> Пак там.

<sup>3</sup> **Гарабенин, А.** Многостранно регионално сътрудничество на Балканите през 90-те години. – В: Сборник доклади от V-та международна научна конференция. В.Търново, 2000, с. 3–11.

<sup>4</sup> Рамков документ на програмата „Партньорство за мир“, Брюксел, 10 януари 1994 г.

<sup>5</sup> Сигурност чрез партньорство. NATO Public Division, 1110 Brussels, Belgium, 2005, с. 13–17.

<sup>6</sup> Сигурност чрез партньорство. NATO Public Division, 1110 Brussels, Belgium, 2005.

<sup>7</sup> Пак там, с. 23–24.

<sup>8</sup> Пак там.

<sup>9</sup> Сигурност чрез партньорство. NATO Public Division, 1110 Brussels, Belgium, 2005, р. 19.

<sup>10</sup> Рамков документ на програмата „Партньорство за мир“, Брюксел, 10 януари 1994 г.

<sup>11</sup> Пак там.

<sup>12</sup> Сигурност чрез партньорство. NATO Public Division, 1110 Brussels, Belgium, 2005, р. 33.

<sup>13</sup> Peace support operation in Bosnia and Herzegovina. North Atlantic Treaty Organization. Source: [http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics\\_52122.htm?selectedLocale=enq](http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52122.htm?selectedLocale=enq), активен към 17.02.2016 г.

<sup>14</sup> Пак там.

<sup>15</sup> Пак там.

<sup>16</sup> Обстановката в Косово. Справка, август 2000. АМВнР 2000 г. Дело 1, ОП 57-70ИЕ, а.е. 3.

<sup>17</sup> Пак там.

<sup>18</sup> Пак там.

<sup>19</sup> **Рачев, В.** Партньорството за мир на НАТО – двадесет години по-късно. Януари 2014.

<sup>20</sup> Сигурност чрез партньорство. NATO Public Division, 1110 Brussels, Belgium, 2005, p. 38.

<sup>21</sup> Сигурност чрез партньорство. NATO Public Division, 1110 Brussels, Belgium, 2005, p. 39.

<sup>22</sup> „НАТО Преглед“. Развитие на партньорските инициативи на НАТО. NATO Review, spring 2004. Източник: <http://www.nato.int/docu/review/2004/issue1/bulgarian/main.htm>, активен към 05.02.2016.

<sup>23</sup> В. „Монитор“, Сф. Година 2, бр. 69, с. 1

<sup>24</sup> Пак там, с. 8.

<sup>25</sup> Пак там.

## ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

„НАТО Преглед“. Развитие на партньорските инициативи на НАТО. NATO Review, spring 2004. Източник: <http://www.nato.int/docu/review/2004/issue1/bulgarian/main.htm>, [„НАТО Pregled“. Razvitie na partnyorskite initsiativi na NATO. NATO Review, spring 2004. Iztochnik: <http://www.nato.int/docu/review/2004/issue1/bulgarian/main.htm>]

Peace support operation in Bosnia and Herzegovina. North Atlantic Treaty Organization. Source: [http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics\\_52122.htm?selectedLocale=enq](http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52122.htm?selectedLocale=enq)

**Барышев, А.** Разрушение Югославии и Организация Объединенных Наций. Москва, 2007 [**Barshev, A.** Razrushenie Yugoslavii i Organizatsiya Obaedinennh Natsiy. Moskva, 2007].

В. „Монитор“, Сф. Година 2, бр. 69 [V. „Monitor“, Sf. Godina 2, br. 69].

**Васильевна, Е.** Дейтонское соглашение как краеугольный камень в строительстве США однополярного мира. – Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики, 3 (9), (2011), с. 189–193 [**Vasilyevna, E.** Deytonskoe sogloshenie kak kraeugolny kameny v stroitelystve SShA odnopolyarnogo mira. – Istoricheskie, filosofskie, politicheskie i yuridicheskie nauki, kultyurologiya i iskusstvovedenie. Vopros teorii i praktiki, 3 (9), (2011), s. 189–193].

**Гарабегян, А.** Многогранно регионално сътрудничество на Балканите през 90-те години. – В: Сборник доклади от V-та международна научна конференция. Велико Търново, 2000 [**Garabenyun, A.** Mnogostranno regionalno satrudnichestvo na Balkanite prez 90-te godini. – V: Sbornik dokladi ot V-ta mezhdunarodna nauchna konferentsiya. Veiliko Tarnovo, 2000].

Обстановката в Косово. Справка, август 2000. АМВнР 2000г. Дело 1, ОП 57-70ИЕ, а.е. 3 [Obstanovkata v Kosovo Spravka, avgust 2000. AMVnR 2000g. Delo 1, OP 57-70IE, a.e. 3].

**Първанов, А.** Косовският конфликт: пред развързка или ново заплитане. – Сега, 1998, с. 36 [**Parvanov, A.** Kosovskiyat konflikt: pred razvrazka ili novo zaplitane. “Sega, 1998, p. 36].

Рамков документ на програмата „Партньорство за мир“, Брюксел, 10 януари 1994 г. [Ramkov dokument na programata „Partnyorstvo za mir“, Bryuksel, 10 yanuari 1994 g.].

**Рачев, В.** Партньорството за мир на НАТО “двадесет години по-късно. Януари 2014 [**Rachev, V.** Partnyorstvoto za mir na NATO “dvadeset godini po-kasno. Yanuari 2014].

Сигурност чрез партньорство. NATO Public Division, 1110 Brussels, Belgium, 2005 [Sigurnost chrez partnyorstvo. NATO Public Division, 1110 Brussels, Belgium, 2005].